

Forfatter: Palladius, Peder

Titel: Peder Palladius' Danske Skrifter

Citation: Palladius, Peder: "Peder Palladius' Danske Skrifter", i Palladius, Peder: *Peder Palladius' Danske Skrifter*, udg. af Lis Jacobsen , H.H. Thiele, 1911-1926, s. 78. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-palladius04val-shoot-idm140034110960048.pdf> (tilgået 20. april 2024)

Anvendt udgave: Peder Palladius' Danske Skrifter

79
OVERSÆTTELSE AF
GASPAR HUBERINUS
OM ÆGTESKAB
OG
OM FRUGTSOMMELIGE
KVINDER.
1556.
80
81

INDLEDNING.

I.

BOGEN om Ægteskab er ikke, som man skulde formode af Titlen. Oversættelse af et selvstændigt Skrift af Huberinus, men af et Kapitel i Huberini Katekismusprædikener. Af dette Værk er den ældste kendte Udgave fra 1550; Titlen er: "*Viertzig kurtze Predig/ vber den gantzen Catechismum/ Für die Hauszätter/ jr Gesinde zu lehren*", og Overskriften over det Kapitel, som Palladius har oversat, lyder: "*Die dritte Predig/ Des fünfften theyls des Catechismi/ vom Heyligen Ehestandt*". Det er denne Udgave, der er benyttet som Grundlag ved Sammenligningen mellem Palladius' Oversættelse og Originalens Text 1 .

Palladius gengiver det tyske Sprog i et meget ordrigt Dansk, prydet, som det var hans Skik, med tautologiske Omskrivninger.

Der er faste, næsten stivnede Tautologier som *ordinere oc beskicke* (Orig. *verordnet*) S. 90 L. 3, *skyer oc flyer* (Orig. *meydet*) S. 93 L. 18, *trøghed oc frimodighed* (Orig. *vertrawen*) S. 91 L. 18, *bygge oc bo* (Orig. *wonen*) S. 95 L. 30 o. s. v.; der er mere levende Tautologier som (*Satans*) *wgudelige hob oc selskab* (Orig. *anhang*) S. 89 L. 28, *den hellig Aand oc husualer mand* S. 99 L. 4, eller endog *den hellig Aand/ trøster oc husualermand* S. 102 L. 17 (Orig. begge Steder: * 82 *der heylige Geist*), (*Det*) *vrider oc rumler i Bugen* (Orig. *im bauch vmbrumplet*) S. 101 L. 1 o. s. fr.

Ofte kan Oversættelsen faa en hel parafrastisk Karakter, som naar Originalens *in warer demut* gengives: *vdi en sand ydmyghed oc vdi en aand som er ydmyg oc fremmed fra al hoffmod oc høyferdighed* (S. 91 L. 5 ff.), eller naar en Sentens som *das glück ist niemand versagt* gengives ved *en god lycke oc skeffne er ingen forbuden/ at den ene kand ey vere saa ner som den anden* (S. 97 L. 19 f.); jf. desuden Noterne til S. 91 L. 28 f., L. 31 ff., S. 94 L. 2 ff. S. 95 L. 30 ff. og S. 101 L. 31 f.

Undertiden kan Oversættelsen faa en Zirlighed, som ellers er Palladius fremmed. Saaledes oversættes det simple Udtryk *junge leut* ved det pyntelige *vnge mennisker den stund de staa i blomster oc ere deylige oc smucke* (S. 96 L. 23 f.), og en ligefrem Sætning som *wann er* (dvs. Gud) *zu uns herab sihet* gengives: *naar hand nogen tid skiuder sine øyen ned aff den høye Himmel til oss* (S. 97 L. 27 f.); sjældent er det, at et Billede i Orig, gaar tabt i Oversættelsen som i Bogens Slutning, hvor Palladius undgaar at oversætte *schipff vnnd geschier* , se Noten til S. 102 L. 22 f.

Som Prøve paa Oversættelsen kan iøvrigt følgende Stykke tjene, der viser, hvor godt det kan lykkes Palladius at bevare Originalens djærve Sprog, ligesom Citatet overhovedet er karakteristisk for Skriftets folkelige Fremstilling.

Forfatteren siger, at man i ethvert Ægteskab bør knytte to Husfolk til sig: Gudsfrygt og Taalmodighed. Saa længe disse to "gamle herlige Matroner" (Orig. *zwo alte frawen*) bor hos en, gaar alt godt, men - fortsættes der - der som disse tho søstre vdi Ecteskab/ som er Guds frøct/ oc taalmodighed nødis til at vige vdaff dit huss/ strax i deris sted komme igen/ tho gamle dieffuels rynckede oc galne søstre/ tho forbandede Beginer oc Begutter/ tho gamle troldquinder och trafaler/ som ere Frimodighed oc Hastighed/ eller knurren oc murren (S. 92 L. 19 ff.).

Dette gengiver Originalens:

dann wo diese zwo betschwestern/ auß deinem hauß ziehen müssen/ vnnd vertrieben werden/ da kommen von stund an/ an jhre stat hynein/ 83 zu dir/ böser alter fetlen/ vnd begeben oder begutzen zwo/ die seindt warlich böse wettermacherin/ vnd zauberin/ die heyssen/ Securitas/ vnd murmuratio/ Sicherheit vnnd Murren.

Derefter skildres "Frimodighed eller ørckeløshed" saaledes:

hun haffuer inted andet til idret/ hun tager sig inted andet til/ end sider bag Kackeloffnen oc soffuer/ Oc vnder tiden vender hun stecte Pærer oc Eble/ oc hun er saa frimodig i al sin ting/ at hun skøder om ingen ting i husit/ inted gør hun/ inted arbeyder hun/ men hun tencker ekon aleniste/ at der skal komme nogle stegte Kyllinge selffminte flygendis i munden paa hende/ som det pleier at ske de borger/ som boe i det Rige der kaldis Vtopeia. Der faare ruter hun oc præser sig altid/ slemmer oc demmer oc forbrasker i meden der er en pending igen/ den aller skadeligste Gest (S. 92 L. 25 ff.).

Denne Skildring lyder i Originalen:

Die erst thut nichts/ dann hinder dem ofen sitzen/ vnd schnarcken/ kerct vnter weilen/ die gebratenen apffel vnd biern/ in der kachel vmb/ vnd ist so sicher/ in allen sachen/ dz sie weder sorgt noch schaffet/ sondern vermeind/ es sollen jr bratene huner inn das maul fliegen/ schlemmet vnd brasset jimmer in hauffen hinein/ weil Got tag gibt/ vnd ein pfenning im haufs ist/ o das ist ein böse Bestia.

Om den anden Søster "Vreduordenhed oc wtaalmodighed" fortælles det, at, efter at alt er ødet, fortæret, forslummet og fordemmet,

da kaster hun sig ocsaa bag offnen vind oben oc recker sig/ oc ligger oc suuer sine negle som Biørnnen gør/ inted tager hun sig til/ hun ligger oc knurrer oc murrer oc er vred/ hun suarer til huert ord/ bander/ skiuder onde guffer vd/ kiffuis oc trettis/ oc ligger oc fører ont iblant de andre met stor wtaalmodighed

(S. 93 L. 3 ff.)

hvilket gengiver Originalens:

so legt sich die Murmuratio auch hinder den ofen/ saugt die klawen/ wie ein Beer/ vnd thut auch nichts anderst/ dann nur brummen/ murren/ greynen/ kiefen vnd schnarren/ inn großer vngedult.

I det hele taget følges Originalen altsaa. Afvigelser forekommer dog - foruden ved de parafrastiske Omskrivninger - paa et Par Punkter. I den danske Oversættelse findes som Marginalnoter en Del Skriftsteder, der henviser til Texten; disse Noter findes ikke i Orig, Dernæst er 84 Afsnitinddelingen forskellig i den tyske og den danske Text (se fx. Noter til S. 94 L. 1). Rimeligvis skyldes disse Afvigelser Palladius selv; men en Mulighed er det, at han ved Siden af den tyske Original har benyttet den latinske Oversættelse, og at denne da i det hele har haft nogen Indflydelse paa den danske Text. Mere end en Gisning kan dette, som Sagen foreligger, ikke blive, derimod er det sikkert, at det egentlige Grundlag har været den originale tyske Text: saavel Ordvalg som Sætningskonstruktion i den danske Oversættelse afgiver utvivlsomt Vidnesbyrd herom.

Til Slut skal det nævnes, at Palladius ved Oversættelsen af Skriftsteder følger Huberinus' Original uden at tage Hensyn til Ordlyden i den autoriserede danske Bibel (se Noterne til S. 90 L. 35, S. 91 L. 7 og S. 99 L. 23 f.).

II.

Efter Oversættelsen af Huberinus' "tvende Traktater" følger (ndf. S. 103) et Stykke med Titlen "*ydermer Trøst for Barsel Quinder*". Dette Stykke stemmer næsten ordret med Kapitlerne "Om Kvindeoffer", "Om Barselkvinder", "Om navnløse Børn" og "Om Kirkegang" i Visitatsbogen. Exempelvis kan jævnføres Begyndelsen af Kapitlet om Barselkvinder i Visitatsbogen med det tilsvarende Stykke i Ægteskabsbogen.

Ndf. S. 104 L. 5 ff.

Men min kiere dannequinde/ du est icke en henske quinde vdi din barselseng/ du haffuer icke dieffuelen met at fare/ om du est ellers en Christen quinde/ Christnet oc døbt i naffn Faders/ Søns [oc] hellig Aands/ du haffuer icke liuss/ vand eller kappe behoff/ at liusse/ stencke oc kiuse diefflen fra dig naar du skalt i kircke effter dit foster.

Visitatsbogen, Hdskr. S. 117 .

Men min kiere danneqvinde, du est icke en hienske qvinde udj din barselseng, du haffuer icke dieffuelen

med at fare, om du est ellers en christen qvinde, christnet oc døbt i naffn faders och søns och hellig aandz, du haffuer iche lius, vand, kappe behoff, at liusse stenche och kysse diefflen fra dig, naar du skalt i kirchen effter din foster.

De Misforstaaelser og Overspringelser, der findes i det ovf. citerede Haandskrift, skyldes Afskriveren af 85 Visitatsbogen, saaledes at vi har den rette Text i Ægteskabsbogen, som Palladius efter al Sandsynlighed har afskrevet efter sit eget Exemplar af Visitatsbogen. Iøvrigt vil Spørgsmaalet om Benyttelsen af denne i Palladius' trykte Skrifter blive behandlet ndf. ved Udgivelsen af Visitatsbogen.

III.

Ægteskabsbogen indledes med en Tilegnelse til Kanniken Hans Henriksen, der - efter at hans Herre Biskop Ove Bille, som han havde tjent tro i over tyve Aar, var død - giftede sig med Boel Mattisdatter fra Malmø. Palladius ønsker i den Anledning den fromme Hr. Hans Naade og Lykke, nu da "I agte . . at stikke eders Fødder under eders eget Bordende"; og da Palladius for sin Skrøbeligheds Skyld ikke kan være hans Bryllup til Ære med sin Nærværelse, sender han ham "denne liden Bog om den hellige Ægteskabs Stat", som han udsatte paa Dansk "baade Eder og andre til Trøst og Husvalelse".

Af Bogen om Ægteskab og frugtsommelige Kvinder kendes kun Originaludgaven 1556. Denne bestaar af 3 Ark i Oktav (sign. A-C). Formatet er som det ndf. gengivne (facsimilerede) Titelblad. Linjetallet er 23. Bogen er "Prentet i Københaffn"; Bogtrykkerens Navn er ikke nævnt, men det typografiske Udstyr viser, at Skriftet som de andre samtidige navnløse Tryk er udgaaet fra Hans Vingaards Presse (se Lauritz Nielsens anf. Afh. i Nord. Tidskr. f. Bokoch Biblioteksväsen III. 103). To Exemplarer af Orig. findes paa det kgl. Bibl., et paa Universitetsbiblioteket.

86

87

88

89

Erlig oc vellerd Mand her Hans Henricksen/ som tiente salige Biscop Offue Bilde/ ønsker ieg Peder Palladius lycke och salighed i Herren.

DEn hellige Paulus siger J. Cor: 7. Est du en tiener eller træl/ da leg vind paa at du kant bliffue fri (det er) din egen/ at du kant siden selff vere en Hosbonde oc haffue tienere vnder dig. Der effter holde i eder ocsaa/ min fromme her Hans/ i det at i acte nu i de hellige Trefoldigheds naffn/ effter lang oc tro tjenste/ at sticke eders fødder vnder eders eget bordende/ oc giffue eder i det hellige Ecteskabs Stat/ met Erlige quinde Bold Mattisdaatter Borrisker i Malmø/ Gud giffue eder lycke oc naade Amen/ Men effterdi at ieg kand icke for min || skrøbeligheds skyld vere eders Brulup oc Ecteskab til Ære/ met min neruerelse/ sender ieg eder denne liden bog/ om den hellige Ecteskabs Stat/ til en føye skenck/ som ieg vdsætte paa danske/ baade eder oc andre til trøst oc husualelse/ bedendis at i ville icke den forsmå. Jeg vil det gerne forbedre vdi framtiden/ Eder Gud almectigste befalendis. Screffuit i Københaffn. Mitsommers dag/ 1556.

Om Ecteskabs Stat.

EFterdi at Ecteskabs Stat er icke aleniste aff Gud oc der faar sin loff verd/ men ocsaa den første oc aller elste Stat funderet/ ordineret oc Stadfest aff Gud fader/ da vilde Gud bestyrcke oc beuare den samme gamle || oc lofflige Stat mod Satan oc hans gantske wgudelige hob oc selskab.

Thi strax effter at vor Himmelske fader haffde beskicket 90 Ecteskab i Paradiss/ lagde Satan sig effter met løgen oc mandrab hannem at forhindre oc forderffue.

Derfaar lod Gud fader alsommectigste strax ordinere oc besikke tho andre Stater/ som skulde komme den forfaldene oc besmittede Ecteskabs Stat paa fode igen/ oc den oprette/ beskytte oc beskerme/ som er den hellige Kirckis Stat oc verdsens Stat/ paa det at den første skulde bestri Satans løgen oc bedrageri/ met Guds ord oc sandhed/ den anden skulde bestri hans Mandrab och wlydelse met fuerdet oc reterfardighed oc det der faare/ at Ecteskabs Stat skulde beskyttis oc beskermis met faadant it dubelt forsuar/ mod Satans falsk oc suig.

Der faare effterdi at denne ypperlig oc gudelig Stat er en hellig ting. Da || bør oss alle som enten vil giffue oss der vdi/ eller ere der nu vdi/ at offuerueye/ at det er icke nock/ at wi forstaa denne Stat hellig at være/ men wi skulle ydermere see oss om/ huorlunde at wi selfue ocsaa/ som begere Ecteskabs ret/ kunde skinne met denne Stat vdi lige hellighed oc gudelighed.

Der faare haffue wi først en Christelig vnderuisning behoff/ met hwad middel oc maade/ wi skulle beredis til samme Stat/ at wi kunde den Christelige begynde/ gudfrøctelige den framholde/ oc gudelige fuldkomme oc fuldende/ Men paa det at vort forsæt kand haffue en ret lycksalig oc gudelig fremgong/ da er det oss behoff/ at wi den begynde met Gud oc vdi Guds naffn.

Men Guds villie skulle wi lære/ io mere oc mere vdaff hans hellige oc salige Ord/ buor paa oss bør ath legge en flerck/ viss oc stadig grunduaal/ huor paa wi skulle bygge oc opsette vort gantske || forsæt/ oc inted tuile/ at det et ey aff Gud oc hannem behageligt/ oc at hand der faare vil recke oss haanden/ beskerme oc beuare oss. Der som wi det gøre/ da kunde wi met it frit mod begynde den handel/ gaa lycksalige fram der vdi oc gudfrøctelige det fuldende.

Faar det andet/ effterdi at al vor handel oc forfæt skal beskicket effter Gudz ord som effter den rette rictesnor/ Som 91 Jesus Syrach 9. siger/ da er det tilbørligt at wi skulle høre det salige Guds ord/ som vor tro raadgiffuer/ oc der aff bede oc begere raad/ da skulle wi finde vdi Gudz ord/ iblant andre ocsaa dette raad at wi skulle tilgaa oc begynde alle vore gerninger/ besynderlige dem som røre Gud paa/ vdi en sand ydmyghed oc vdi en aand som er ydmyg oc fremmed fra al hoffmod oc høyferdighed. Thi Gud som S: Peder siger/ modstaar de Stolte oc Høyferdige/ oc hand deler sin naade met de ydmyge. ||

Der faare vil det icke andet være end wi skulle ydmyge oss oc giffue oss vnder Guds mectige oc veldige haand/ oc da gaar vor sag vel faar sig hoss Gud i en sand ydmyghed oc en tro bøn/ som er foruden al tuilactighed.

Der som wi i saa maade legge en grunduaal til vor tilkommendis Ecteskab oc wi gøre oss en indgong der til oc begynde det met en ret tro Christen bøn oc en ydmyg aand/ da begynde wi icke den Stat af nogen daarlighed/ hoffmodighed eller kødelig trøghed oc frimodighed/ som denne verdsens Børn pleye at begynde al deris handel.

Der aff kommer det ocsaa/ at huad de tage dem faare oc ville haffue fram/ det gaar til bage faar dem. Oc de haffue ingen lyckelig Ørferne paa Himmelen/ som kand Liuse faar dem/ ingen lyckelig framgong/ ingen Guds velsignelse kunde de fornemme naagit til/ oc her til er dette sagen aleniste/ fordi at de indbiude || til deris Brullup tho wgudelige Jomfruier/ som føre dem al skade i gaard/ den ene heder Daarlighed/ den anden Kødelig visdom/ Tho hoffmodige/ opbleste/wblusommelige oc skadelige Søstre i Guds sandhed. Fordi at huor som de bygge deris rede i noget Menniskis hw oc sind der tør mand icke vente nogen god lycke eller lycksalighed.

Men it Menniske som er gudfrøctigt och rettelige frøcter Gud/ indbiuder til sit Ecteskabs begyndelse oc til sit Brullup/ disse tho Jomfruier som ere Ydmyghed/ det er/ sin skrøbelig nature bekendelse/ huor met hand vnderstaar sig at være en stor synder for de misgerningers skyld/ huor met hand haffuer offuertraad Guds Lou/ Oc en Christen Bøn er den anden 92 Jomfru/ Disse tho lede oss den rette vey hen til Gud/ oc ophøye oc oprette vor hw oc sind til hannem.

Naar wi haffue giort oss en indgong vdi en sand ydmyghed/ vdi en tro Bøn || siden skulle wi ydermere legge vind paa/ huorlunde wi kunde vandre bedre fram/ oc saa besikke vort Ecteskab/ at wi kunde

Gudfrøctelige och Christelige haffue oss der/ vdi dette vsle oc arme leffnis laab oc framholdelse. Her haffue wi tho husfolck behoff/ som wi skulle tage ind til oss/ som er Guds frøct oc Taalmodighed/ de skulle vere til stede hoss oss alle vegne/ vdi alt vort leffnit oc omgengelse/ oc aldrig vige fra oss.

Guds frøct viger oc flyer fra alt det som er Gud almectigste vor kærteste Himmelske fader til mode. Men Taalmodighed hun drager/ offuerbær oc lider/ være sig huad for kaarss oc modgang der tilfalder vdi Ecteskab.

Der faar er det storlige behoff at huer Husfader oc husmoder kand vel lære at kende disse tho gamle herlige Matroner/ oc trolige beholde dem hoss sig til herbers/ i det at de ere megit snilde oc forsøgte/ Thi at der som disse tho søstre || vdi Ecteskab/ som er Guds frøct/ oc taalmodighed nødis til at vige vdaff dit huss/ strax i deris sted komme igen/ tho gamle dieffuels rynckede oc galne søstre/ tho forbandede Beginer oc Begutter/ tho gamle trolquinder och trafaler/ som ere Frimodighed oc Hastighed/ eller knurren oc murren.

Den første som er Frimodighed eller ørckeløshed/ hun haffuer inted andet til idret/ hun tager sig inted andet til/ end sider bag Kackeloffnen oc soffuer/ Oc vnder tiden vender hun stecte Pærer oc Eble/ oc hun er saa frimodig i al sin ting/ at hun skøder om ingen ting i busit/ inted gør hun/ inted arbeyder hun/ men hun tencker ekon aleniste/ at der skal komme nogle stegte Kyllinge selffminte flygendis i munden paa hende/ som det pleier at ske de borger/ som boe i det Rige der kaldis Vtopeia. Der faare ruter hun oc præfer sig altid/ slemmer oc demmer oc forbrasker || i meden der er en pending igen/ den aller skadeligste Gest.

Men den anden hendis ven oc søster som er Vreduordenhed 93 oc wtaalmodighed naar hun formercker/ at al ting er ved frimodighed forsømt/ forød/ wnyttelige fortæret/ forslemmet oc fordemmet/ da kaster hun sig ocsaa bag offnen vind oben oc recker sig/ oc ligger oc suuer sine negle som Biørnnen gør/ inted tager hun sig til/ hun ligger oc knurrer oc murrer oc er vred/ hun suarer til huert ord/ bander/ skiuder onde guffer vd/ kiffuis oc trettis/ oc ligger oc fører ont iblant de andre met stor wtaalmodighed.

Disse tho ere de rette forgifftige Huspuger eller Husdieffle/ fra huilcke min Herre Gud beuare mig stedse oc altid.

Det første/ naar der kommer nogit kaarss paa ferde i huset/ det er nogen wlycke/ som kand være siugdum/ foractelse/ fattigdom/ geld/ hunger eller nøgenhed/ || da flytter wtaalmodighed oc vreduordenhed icke gerne aff husit/ men er altid tilstede met euige væklage/ sorg oc graad. Der faare er det mit gode raad/ at du beholder hoss dig de første søstre/ som er frøct huor met du kant frøcte Gud/ oc Taalmodighed/ Thi ved Guds frøct skyer oc flyer mand det onde/ som Salomon siger/ oc huo der haffuer Gud faar øyen/ hand synder icke oc huo der inted bedriffuer mod Gud/ men frøcter hannem oc er hannem hørig oc lydig/ til hannem sender icke Gud (som haffuer skabt oc beuaret alting) disse træactige oc spaadske skøger ind i huset/ frimodighed (siger ieg) oc wtaalmodighed/ Men den som taalmodig er/ hand lider veluillige oc gerne huad hannem kommer til/ venter oc forbider effter Guds neruerendis oc milde hielp/ Saa bestyrckes wi vdi haabet/ oc haabet steder icke til at wi skulle beskemmes vdi taalmodighed/ Thi Gud almectigste haffuer sin allerbeste løst af || dem/ som hannem frøcte oc vente hans miskundelighed/ som Daudid siger.

For det Tredie/ der som wi i saa maade begynde Ecteskabs Stat met Guds hielp/ oc wi leffue der saa hen vdi nogen tid lang effter Guds gode vilie ved al Taalmodighed oc frøct/ da skrider dog Solen ned paa det siste/ lade sig vere huor megit hun haffuer skinnit paa vor Himmel/ at hun vil ocsaa til at gaa ned/ Thi saa vil det gaa til met oss/ effterdi wi ere icke lenger vnge oc veldige/ eller aar gammele.

94

Vore aar flyde bort som bølier i Haffuit som Propheten siger/ naar (siger ieg) dette hender oss/ da er det storlige behoff/ at wi gøre det som Christne bør at gøre/ oc offuerueye at wi haffue icke her lenge stad at bo vdi/ men mue søge effter den tilkommende stad/ oc er behoff at wi berede oss til Taalmodighed i alt det som tilstunder ved døden/ oc at wi rede oss til at opsøge it andet oc bedre liiff en dette er. ||

At wi kunde rettelige fuldende oc fuldkomme denne ferd/ skulle wi haffue tuende søstre til ledsagerske oc veyuiserske/ som kunde lede oss frem at den rette vey til det tilkommendis liiff/ som ere/ Troen oc Tacknemmenlighed.

Disse tuende ledsagerske ere oss io storlige behoff oc nøttige/ at wi dem ind til enden beholde hoss oss/ oc naar det vil være met oss/ tit kalde dem til oss oc idelige bruge deris hielp oc trøst. Thi end dog wi haffue fremdragit it Gudfrøctigt oc Christeligt leffnit effter vort tække/dog alligeuel haffuer alt det/ som wi haffue gjort/ værith styckuerck oc wfuldkommeligt oc hør nu langt andet der til huorlunde/ wi kunde bliffue delactige i det euige liiff. Troen er den søster som støer sig paa Guds naade oc Barmhertighed aleniste/ trøster sig der paa aleniste/ oc husualer sig der met aleniste/ Huilcken Gud faders naade mildhed oc miskundhed Guds søn Jesus Christus flide || ossoc gaff oss/ huilcken den hellig Aand haffuer oc indsæt i vore hierter/ hu oc sind/ oc haffuer gjort oss visse paa samme naade.

Her følger strax effter den anden Ledsagerske/ som er Tack nemmelighed/ Huor met wi skulle beuise oss tacknemmelige imod Gud oc alle hans velgerninger/ som hand haffuer oss beuist. Thi alle gode gaffuer oc

alle fuldkomne gaffuer komme offuen ned aff liffsens Fader/ der faare bør oss io at prise/ ære; loffue oc tacke hannem/ Men der som disse tho Satans Brud trengte sig ind paa oss oc ville io haffue herredom/ raade on regere offuer oss/ som ere Mishaab oc wtacknemmelighed/ do er det visselige aldellis giort met oss. De sla oss aldellis ihiel Fordi Mishaab er moder til fordømmelsen/ oc wtacknemme lighed er vist en wtacknemmelig gest/ at wi met hende kand icke komme ind huercken i Himmelen eller i Paradiss. ||
95

Der faare om de tho bliffue oss formastige/ oc faa offuerhaand oc mact offuer oss/ da skiude de oss houedkuldig ned i Helffuedis affgrund/ da vil det ske/ at der som wi her haffue icke dragit vden en slæde (som det ordsprog lyder) skulle wi der drage it helt læss/ oc aldrig finde nogen rolighed enten her eller der/ fra huilcken iammer/ elendighed oc euig wselhed beuare oss Gud fader formedelst sin elskelige Søn/ i den verdige hellig Aand.

For det fierde/ effterdi at wi først haffue hørt oc fornommet/ at Ecteskab er aff Gud skicket oc indsæt/ helligt oc Gud behageligt/ disligeste huorlunde wi skulle berede oss/ oc der til met huorlunde wi skulle haffue oss der i/ vdi Guds frøct/ oc den lycksalige vdi en ret tro fuldende/ da bør oss der effter at høre oc lære/ at denne Stat/ er icke aleniste erlig/ men ocsaa nøttelig/ ia den aller ypperste iblant de Stater som den almectigste Gud haffuer || ordineret/ skicket oc indsæt.

Thi aff denne Stat ere først komne Guds Børn/ oc de her i opfødis/ saa mange som bliffue sande Guds børn/ ved den hellige Daab/ huor til de framberis aff deris faareldere som ere lofflige tilsammen føyde i Ecteskab. Disse børns Engle see altid vor Himmelske faders ansict. Disse børn de loffue oc prisse oc ere Gud/ oc Himmerigs rige hører saadane til. Aff disse/ ocsaa aff diende børns munde opuecker Gud sin mact oc krafft/ oc sin Hær for sin faders skyld at hand kand sla sin wuen oc den hefffingerig ihiel/ ved disse børn loffuis Gud/ met sang/ bøner/ paakaldelse oc tacksigelse.

Oc at ieg vil sige dig met it ord/ aff denne Ecteskabs Stat samler den euige Gud som alting haffuer skabt/ sig it folck/ til en besynderlig eydom oc kircke/ vdi huilcken Gud vil selff sla sin bodpel oc bygge oc bo i hende/ Denne er den løffuende skrin oc monstrans som Gud vil || være vdi/ icke som i Paedommen/ der mand indlucte det brød som vor vtid paa Alteret/ vdi sølkar oc træhuse eller monstranser. Her er det Tempel vdi huilcket Gud vil selff huile sig/ De ere ocsaa Guds naadis oc den hellig Aands kar.

Oc der som det end hender sig/ at de tho Stater begynde 96 at faa it fald/ oc forderffuis/ at mand kand fornøomme at der er brøst oc breck/ nød oc trang paa ferde vdi dem/ som ere vdi kirckens Stat oc verdsens Stat/ Da kunde de dog ligeuel oprette oc komme paa fode igen met al det som behoff gøris vdaff denne eniste Ecteskabs Stat/ som er en kelde oc begyndelse til alle de andre Stater oc ordinerig/ lade sig vere huor hellige oc huor ypperlige de kunde være.

Thi aff denne hellige Ecteskabs orden oc Stat vdtager Gud vor allerkieriste fader merckelige/ lerde/vise/ forstandige || oc kloge mend/ huor aff der vduelis Embidzmend oc Regenter/ saa vel vdi Kirckens som vdi Verdsens Stat/ oc de som ere storlige bequemme til alle haande Stater oc embeder oc met gode seder beskickedede/ met alle haande gode handel/ kunster oc gerninger.

Der faare alt det som brugis lofflige oc nøttelige til Kirckens oc Lands regementis beuarelse/ det er visselige vdhugget oc vdgraffuet alt sammen aff dette træ/ som er opvoxet vdi Ecteskabs orden oc Stat/ Der faare ligger Gud stor mact paa denne Stat/ icke kand mand heller opregne eller optelle/ huad gaffn/ oc huad offuerflødige gode/ der vdflyder aff denne Orden til den gantske hellige Christelige Kirckis opbyggelse oc til lands Regementis ophold oc beuarelse.

Der faar bør vnge mennsker den stund de ftaa i blomster oc ere deylige oc || smucke/ lade sig vden al modstand oc gensigelse tilraade/ at de icke nødde oc tuongne/ men veluillige giffue sig i denne Stat/ at de kunde affle børn ved en lofflig samqueth oc opbyggelse/ oc siden opføde dem oc skicke dem der til/ at Christi Rige maatte ved samme liffsens fruct formeris oc vdbredis/ met huilcke børn mand søger oc atspør i dette liff/ Guds rigis oc lands regementis beste/nøtte oc gaffn/ Oc end dog at vore børn kunde icke alle sammen framholdis eller ophøyis til høy oc ypperlig befalning/ til stor ære o verdighed/ dog bør denne verdsens Høffdinge oc de som mac haffue at holde hoss dem huer i sit regemente/ bequemme men som frycte Gud oc ere lerde/ oc forsøgte/ der som de ville eller rettelige staa den menighed faare som dem er befalet.

97

Icke seer Gud heller til nogens person/ at behage den ene mer end den anden men hand haffuer saa Stor elskelighed || til Ecteskabs Stat/ at hand tit oc offte begaffuer en enfoldige Bondis oc fattige Borgers søn met saa stor visdom/ forstand oc klogskab/ at hand framholder hannem/ oc ophøyer hannem paa Herre Slaat oc Konge gaarde/ at saadanne tørre side nest hoss Konger/ Herrer oc Førster i raad/ til bords/ i Regemente/ oc saadanne vdrette/ ordinere oc skicke tit oc offte mere gaat vd end Førsterne selffue gøre.

Oc i denne maade skeer det ocsaa tit/ at en fattig tieniste Pige bliffuer lykkeligere giffit/ der som en rig oc

hoffmodig Quinde dissimellem forsømmis oc forglemmis/ oc mand seer hende staa bag Dørren/ lige som den euige Gud oc skabere fremholt oc ophøyet den fattige Jomfru Hester til saa stor heder/ ære oc verdighed/ at hun bleff vduold til Dronning saa at hun der effter vaar det gantske folck aff hendis landskaff/ oc alle dem som hende haffde behoff/ megit til nøtte oc gaffn. ||

Sandelige saadant skulle Ectefolck vel legge paa hiertet/ oc opføde deris fattige Børn i Guds frøct. Thi en god lycke oc skeffne er ingen forbuden/ at den ene kand ey vere saa ner som den anden/ Thi huo som frycter Gud oc holder hannem faar øyen/ den holder Gud sine øyen offuer igen/ oc fremholder oc ophøyer hannem/ Men vngdommen skal her tage vel vare paa/ at hand bliffuer i saadan Guds frøct met en ydmyg aand hw oc sind. Thi io diss ydmygere nogen er vdi sin aand hw oc sind/ io diss snarer ophøyer Gud hannem. Fordi at Gud er alsomhøyeste offuer alle/ oc naar hand nogen tid skiuder sine øyen ned aff den høye Himmel til oss/ Adams Børn oc affkom/ da seer hand effter sin feduan alleniste til dem som ere ydmyge/ oc dem drager hand til sig oc ophøyer dem/ at de skulle bliffue delactige i den Himmelske høyhed.

For det femte vaar det oc storlige || behoff at wi haffde en eniste husualer vdi Ecteskab/ huor met wi kunde trøste oc husuale oss i nogen maade i vor wselhed/ wrolighed/ pine oc plage/ saa at mand bør i mange maade at bæere kaarssit der vdi/ oc nat oc dag faar mand at lide angest oc nød/ sorg oc 98 bedrøffuelse/ møde oc arbeyde/ trethed/ armod/ siugdum/ plage/ pine oc andre atskillige fristelser/ modgang oc genuordihhed.

Der faare er denne den første oc ypperste trøst oc husualelse/ som wi kunde dristelige oc met stor fortrøstning støe oc opholde oss paa/ som er at denne Ecteskabs stat/ som wi haffue giffuit oss vdi/ effter Guds ord oc hans guddommelig ordning oc skick/ er hans egen guddommelig ordnants/ hellige indsettelse oc megit hellig Stat/ huilcken wi haffue begynt som ret Guds ordning met en god samuittighed/ huor aff wi ere komne vdi en viss forfaring/ oc tro det ocsaa i sandhed || at være vden al tuil/ at denne Stat er Gud behagelig/ som hans egen Guddommelig befalning oc ypperste gerning. Effterdi at de ere hannem icke wbehagelige/ saa mange som gøre hans befalning oc vilie/ giffue sig i denne hellige orden/ vdi en sand Guds frøct oc i Troen.

Der til met at den veluillige Gud oc Skabermænd vor kiere Fader haffuer saa skabt oss/ at hand haffuer ocsaa det indplantet i vor natur/ huor aff wi kunde forstaa oc begribe/ at wi ere bequemme til Ecteskab oc der faare effter hans skabning oc gerning haffue wi giffuet oss der vdi/ frøcte Gud oc icke ville tilstede nogit som vor forkrenct natur vil tuinge oss til mod denne Ecteskabs Stat/ huilcket som kunde være Gud til mode/ oc før end wi ville nogit saadant bedriffue/ da ville wi helder kaste oss i adskillig besuering oc fare. For den sag skyld kalde wi paa Gud alsommectigste oc alsomueluilligste oc trofastelige || at hand vil hedre oc ære denne Stat/ oc dele met oss aff sin veluillighed oc godhed. Fordi at wi haffue/ for hans befalning skyld giffuit vaare halse vnder saadant it aag.

Oc end dog at det bieske kaarss trycker en tid lang oc den suare kaarsis byrde tuinge oss/ dog være sig huad det være kand/ da er det ekon timeligt oc forgengeligt/ icke er heller saadant it kaarss oss paa lagt aff verden eller Satan/ men aff Guds godhed och veluillighed/ som det ocsaa er vdi sandhed/ Sandelig da gaar det vel til met oss. Thi Gud den mectige første oc Herre lader icke sin Asen falde oc dø vnder byrden/ 99 men vil hielpe hannem/ haffue medønck offuer hannem/ enten at forminske den tunge byrde helder oc slet forløse oss/ eller oc tillegge oss nogen som kand hielpe oss at bæere oc drage/ Som ocsaa den hellig Aand oc husualer mand/ hielper oss met sin || trøst oc husualelse/ at bæere oc drage huad for byrde oss kand paaleggis.

Der til met er Kaarssit met pine oc plage oss til forhindring/ at wi skulle icke synde/ Thi den veluillige Gud holder oss tilbage der met/ at wi skulle icke vandre fram vdi synden/ oc bliffue saa fortabte vdi den/ saa er det oss nøtteligt oc til salighed/ at vor Herre Christus kommer oss saa vnder tiden til mode oc vnder øyen. Offuer alt er Kaarssit i den maade en idelig øffuelse/ huor met wi øffuis som paa den hellig Aands vercksted oc schole/ driffuis oc læris vdi vor Hw oc sind at smage oc forfare huad Guds frøct er/ huad troen/ huad kierlighed/ huad lydelse/ hwad taalmodighed/ huad haab/ huad veluillighed/ huad spagferdighed/ oc huad miskundhed er/ denne er da den rette randsagelse oc prøffuelse/ huor met mand skal kende oss tro Christne at være oc huorlunde at wi skulle haffue oss/ baade imod Gud oc vor neste.

En vnderuisning/trøst oc husualelse for Quinder som rede til Barsel.

icke dismindre være den ene pille i husit/ oc en mandinde som Gud neffner hende/ bør oss at styrcke dette skrøbelige kar met Guds ord at opholde dette redskab/ oc legge en ret grunduols sten vnder denne pille/ huilcken sten er vor Herre Jesus Christus. Thi det er io vist oc fast/ oc den daglige forfaring giffuer det vel saa at være i sandhed/ at Dieffuelen menniskens saligheds fiende/ legger sig allermost effter at besuige oc bedrage fructsommelige Quinder oc dem som rede til barsel/ hand kand i atskillige maade pine oc plage 100 dem met forskreckelse/ forferdelse/ spøgelse/ bedrøffelse/ redwselhed/ siugdum oc mishaab. Fordisaa at denne Arffuefiende/ er saare vred paa Christne menniskers børn/ ocsaa naar de skiulis vdi moders lifff. Thi hand veed vel at de bliffue hen offuer førde oc annammede strax effter de ere fødde/ ved den hellige daab/ til Guds rige/ huor hand kand icke da saa møgit skade gøre dem vdi saadan Naadis forbund/ som tilforne. Thi de hellige Engle aff Himmelen sla deris leyre omkring de døbte/ oc tro Christnes Børn. Oc end dog at Satan legger sig effter siden at de ere døbte/ at gøre dem skade paa deris lifff/ dog kand hand icke gøre deris siel nogen skade/ enddog at den gode oc veluillige Gud kand vel aff hans euige godhed beuare it barn alligeuel at det bliffuer bortte i moders lifff/ naar faarelderne er i den Naadens forbund/ oc deris suck oc bøn komme faar Gud/ huor met Barnet kand bliffue døbt i moders lifff/ oc være delactige i Guds naade oc Rige: Thi Gud || bønhrør de tro faarelders fuck/ graad oc bøn/ oc vdi saa maade kand it barn/ ocsaa i moders lifff euige beuaris. Thi der er inted wmuelligt faar Gud/ icke helder er hans haand forkortet/ at hand ey kand hielpe oc trøste.

Der som Gud kunde rense/ helliggøre oc opliuse Joannem Baptistam i moders lifff/ hui skulde hand icke ocsaa kunde gøre det samme ved en tro moders barn mit i døden. Huor mange børn/ ment du/ at der ere hen døde icke aleniste i moders lifff. Men ocsaa der effter i de otte dage faar omskerelsen/ før end at de kunde hett bæris aff det Jødiske folck til omskærelsen/ oc annamtms til naadens forbund/ oc de ere dog alligeuel/ vden al tuil euige beuarede. Thi at foriættelsen der Petrus om taller Act: 3 er der tilstede/ at de ere forbundsens børn vdi naaden. Thi/ siger hand/ det er eders oc eders børn oc alle som langt borte ere loffuit oc tilsagt. || Men det altsammen ligger paa Guds vdueelse naade oc barmhertighed naar saadan nød kommer paa ferde.

For det andet bør fructsommelige Quinder at komme i hw/ at effterdi de ere Euæ dötter/ som haffuer bidet oc smagt/ ved wlydelse/ det forbudne Eble/ at naar det søde Eblis bieske 101 oess vrider oc rumler i Bugen/ da bør dem at bære det kaarss/ som en Guds faderlig riss oc straff/ oc varer eckon aleniste i denne tid/ at hun skal pinis oc plagis met sit foster/ oc lide væ oc sprække naar de skulle føde.

Sandelige denne trøst oc husualelse haffuer den hellige Paulus ladet dem effter sig I. Timot: 2. At der som Quinderne bliffue hart i Troen/ Herlighed/ hellighed/ ære oc tuct/ da bliffue de beuaret ved deris Børne fødsel. Thi Gud vil tilregne dem deris kaarss ved Troen oc Taalmodighed/ oc deris varactighed || til det hellige oc Euige lifff.

Der faar vden haffue ocsaa fructsommelige Quinder oc Barsel Quinder en merckelig trøst oc husualelse i deris væ oc sprække/ i det at vaar Herre Jesus Christus indfør hoss Johannem/ saadanne fructsommelige Quinder til it exempel oc efftersiun faar alle tro Christne hierter som lide faarfølgelse vnder kaarssit. Fordisaa at de haffue ocsaa aandelige vndfangit Christum ved Troen i deris hierte/ til at føde det aandelige barn Guds ord oc Euangelium til Verden/ huor met de kunde gøre fruct hoss andre oc gøre dem glade.

Men naar dette skeer da slar Satan til Larum/ kommer trette/ bulder oc oprør aff sted/ ved forfølgelse/ paa det hand kand i nogle maade forderffue det aandelige Barn som er vndfangit i hiertet/ at det kunde bliffue it wtideligt foster oc dødt Barn som mand siger/ lige som de || der skulle føde oc ville gaa i Barselseng haffue stor bedrøffuelse/ sorrig/ væ oc sprække/ som varer dog eken en liden tid/ thi det aller første it Menniske oc allerkeriste Barn bliffuer fød til verden/ da faar moderen saa stor offueruettis glede at hun aldellis forglemmer den fremgangendis sorrig/ væ oc sprække/ Saadan en vederquegelse kand Gud aff sin euige veluillighed/ giffue Barselquinder/ oc strax effter deris allerstørste sorrig/ suee oc verck lade komme allerstørst glede/ trøst oc husualelse igen.

Der faare skal denne være (kortelige at sige) den siste oc største trøst oc husualelse/ for alle Christne Quinder som ere fructsommelige oc rede til Barsel/ at Gud almectigste staar først paa deris side/ oc legger dem saadant it kaarss oc 102 bedrøffuelse paa/ eckon en liden tid/ men strax der effter bereder hand dem en stor glede vdaff deris lifffens fruct/ huor faare de || skulle paakalde oc bede Gud vor Herre met it trofast hierte oc om hielp oc trøst i saadan deris nød oc trang/ oc naar det er giort/ skulle de befale Gud dem selffue oc deris lifffens fruct/ oc stille hannem sagen hiem/ at hand vil alting besckicke effter sin Guddommelige mildheds gode vilie.

For det andet skal dette ocsaa trøste oc husuale fructsommelige Quinder som fremmelige rede til Barsel/ at vor Herre Jesus Christus Guds søn kommer ocsaa saadane Quinder ihw/ oc skicker dem til exempel faar alle tro Christne/ vdi deris forfølgelse/ huor aff de kunde begribe oc bekende/ at Guds søn haffuer en besynderlig omhw ocsaa faar dem/ oc en stor faderlig affect oc kerlighed til dem/ i det at hand setter oss faar øyen det hellige oc gyldene forfølgelsis kaarss ved deris væ oc sprække.

For det siste/ er ocsaa den hellig Aand/ trøster oc husualermand tilstede || hoss Barsel Quinder/ met sin

trøst oc husualelse/ huor met hand styrcker dem/ ved det at tro Christne Quinder bliffue salige ved Børne fødsel.

Der faar i Erlige Quinder verer ekon ved it frit mod/ oc wforskrecket/ der som en bode moderen oc fosteret mue vnder tiden dø oc iordis til hobe/ heller huer i seer/ thi Himmelen er eder oben faare/ oc Himmelen port er eder opladit. Salige ere i som pinis/ i troen til Christum/ met eders foster/ ia om i vdi saadan eders Guds kald/ Stat oc embede/ i eders arbeyde oc Børnefødsel/ huor til i ere skabte oc kallede i den hellige Ecteskabs Stat/ end skulde dø/ de hellige Engle aff Himmelen skulle være der hoss/ oc met hender anamme eders liffsens fruct oc føre det op til den euige rolighed oc salighed/ som aldri kommer ende paa. Det giffue bode eder oc alle Christne Quinder Gud alsommectiste/ som eder haffuer skabt/ vor Herre Jefus Christus/ || Guds søn/ som eder haffuer igen løst/ oc den hellig Aand/ som eder haffuer rendet oc hellig giort. Amen.

103

ydermer Trøst for Barsel Quinder

DEn hellige Paulus befaler oss at see til bage/ oc komme ihw/ huad vildfarelse wi haffue været vdi/ paa det wi kunde see oss disbedre faar/ at wi falde icke til bage igen vdi samme vildfarelse/ Dette skulle ocsaa gode oc Gudfryctige Barsel Quinder vel mercke. Thi deris Barnefødsel/ sex wgers tid/ oc kirckegang haffuer ocsaa været vdi en stor vanbrug hoss det wgudelige Pauens folck som icke maatte lide Ecteskab/ men horeri/ boleri oc skiørleffnit maatte de vel lide/ saa mange tusinde Pauer/ Cardinaler/ Biscoper/ Muncke/ Nunder/ oc altere Prester/ de maatte icke gifftis/ det vor en leed ting faar || deris øyen. Naar saast du en Graamunck i brullup? det vaar lige som en hund haffde kommit vdi en bastue. Oui det hellige folck/ maatte icke ind i Pilati huss etct. Alligeuel haffuer Gud self skicket oc sticktet Ecteskab/ der hand gaff Adam oc Eua tilsammen/ met sin egne benedidede hende? oc hellig gjorde Ecteskab/ oc befalede den stat i try budord/ vdi den anden taffle/ ocsaa for tre endelige sager skyld som ere/ at affle børn/ at fly skiørleffnet/ oc at være huer anden en hielp oc trøst/ men dette maatte inted gielde hoss det folck.

Der faare taledede de ocsaa skendelige om en dannequinde/ naar hun laa inden kirckegang/ da sagde de at hun laa hiene/ det er saa megit at forstaa aff Muncke lære/ at hun er en henske Quinde vdi sin Barselseng oc ingen Christen quinde/ at hun haffuer dieffuelen met at fare paa den tid oc icke vor Herre/ at hun skal haffue || liuss oc vand naar hun gaar i kircke/ at liuse oc stencke diefflen fra sig met igen/ ia døde hun bort i sin barsel seng/ da skulde hun vdi en graa kappe/ oc it sluct liuss bæris ind faar hende/ ia vist maatte det være sluct/ der løbe de da fastelagen met/ oc sagde at mand ledde en graa Munck i kircke effter hans første barn/ Saa at wi kunde tage/ føle oc treffue paa vildfarelse/ som wi haffue været vdi.

Mangen dannequinde haffuer beklaget sig/ at hun aldrig 104 vaar redder for diefflen end naar hun laa vdi sin Barselseng/ det kom alt sammen aff Muncke lære/ at der skulde bliffue io fult Muncke oc Nunder til oc faa Ectefolck/ at dieffuelen kunde bruge sin suig oc spil mod Guds ordning oc skick.

Men min Kere dannequinde/ du est icke en henske quinde vdi din barselseng/ du haffuer icke dieffuelen met at fare/ || om du est ellers en Christen quinde/ Christnet oc døbt i naffn Faders/ Søns oc hellig Aands/ du haffuer icke liuss/ vand eller kappe behoff/ at liusse/ stencke oc kiuse diefflen fra dig naar du skalt i kircke effter dit foster.

Du haffuer Gud Fader/ Søn oc hellig Aand met at fare/ de haffue befalet dig at føde dit barn til Verden met væ oc sprecke/ oc at opføde det met iammer oc kommer oc mange vaagne nætter/ oc S: Pouel siger/ En quinde bliffuer salig ved sin barnefødsel/ saa sant som hun bliffuer i troen til Jesum Christum/ det er icke muncke lære/ det er Guds sandhed vdaff den hellige scrifft. Ja min kiere Quinde ieg vil sige dig mere til trøst/ døde du bort vdi din barsel seng/ som det hender icke end alle quinder/ men nogle faa/ huilcke Gud vil der kalde til sig/ som wi ære hannem alligeuel alle sammen en død skyldige/ da bliffuer du en martyrinde for || Gud i Himmelen/ oc faar større løn aff Guds miskund oc naade vdi Himmelen/ end om du ellers døde vden ved din barselseng/ fordi at du dør icke for din egen skyld/ men vdi dit rette embede/ for din mand oc dit barns skyld/ du lader dit liff for dit liffsens fruct/ effter din maade/ som vaar Herre Jesus lod sit liff for alle vaare synders skyld/ lige som en Konge lode sit liff for sit fæderne Land/ eller en Siele sørger miste sit liff for hans embede skyld/ oc icke for sin egen skyld/ saa er det ocsaa met dig i den maade.

Ja mere quinde lille vil ieg sige dig til trøst/ Der som dit barn end døde bort/ enten det komme død aff moders liff/ eller oc det bleffue fød met lidet liff/ saa at det kunde icke naa til Daaben/ huercken vdi funten eller hiemme vdi husit/ da skal ingen der faare falde i mishaab om det barns salighed/ det skal icke heller

iordis i høye eller hiene Jord/ men vdi de 105 Christnes || Kerregaard/ dog vden Tienerens neruerelse/ vden ringen/ siungen/ oc anden stats/ at Daaben icke der offuer skal komme vdi foract/ men at det ellers hen iordis hos andre børn som døbte ere/ paa it gaat haab at vaar Himmelske Fader haffuer det annammet til naade. Thi hand er mechtig nock til at giffue it barn salighed inden vdi moders lifff/ oc lade det døbis vdi sit eget blod/ om hand saa vil/ Som S: Hans/ hand gledde sig i sin Moders lifff/ der vor Herre Jesus kom til hannem vdi Jomfru Maries lifff/ som i høre paa vor Frue dag om aarit der Jomfru Maria søgte sin frencke Elisabet/ Men her bør huer dannemand at holde førme offuer sin hustru besønderlige vdi de xl. vger som hun er met sit Foster/ oc huer dannequinde bør at førme offuer sig selff paa saa lang tid/ at du icke forkaster dit barns lifff eller dit barns Christendom. Thi det er at friste Gud/ det maat du icke gøre. Du som || reder til barsel haffuer it helt Capittel vdi Kongens Ordinantz bog/ huor vdaff du kant lære/ en deylig bøn/ at skencke oc giffue vor Herre Jesus det foster som du est met/ Naar det er hannem skenckt oc giffuit/ hand tager vel siden vare paa met dig/ ved sine hellige Engle/ at dit barn bliffuer foruaret/ enten til dette lifff eller til det euige lifff/ huilcket hand vil. Lærer den bøn aff eders Sogne prest/ hand kand venne sig til at læse den aff predicke stolen eller ved Kircke dørren/ saa tit som en dannequinde gaar i Kircke effter sit barn.

Huor faare er nu en quinde inde vdi vi eller vii vgers tid effter hendis barn er fød/ effterdi hun haffuer icke Dieffuelen met at fare vdi sin barselseng? Suar At en dannemand skal vide at holde sig vdi sin hud saa lenge/ oc haffue sin seng faar sig selff/ oc lade sin fattige siuge hustru ligge met sit barn om det er leffuendis eller faar sig selff om det er dødt || oc naar hun kommer end offuen senge/ at hun maa gaa vd oc ind vdi husit oc i gaarden och gøre huad hun kand/ ath hun skal icke nødis eller tuingis hen vd til beckt eller arbeyde/ til høst/ til Brøllup til barsel/ at forspreng eller fordantze sig/ at forgøre oc forarbeyde sig saa/ at hun spilder sin melck/ forkaster sit lifff/ eller sit barne lifff/ eller saa forderffuer sig/ at hun 106 aldrig føder barn der effter/ saa lenge som hun leffuer paa iorden. Der maa saa lidet ved komme oc besynderlige paa den tid/ hun er it skrøbeligt kar som Petrus siger/ oc da allermest. Naar hun er forderffuit/ saa haffuer du selff giort det/ selff maat du oc haffue det/ mand haffuer oc det mand gør sig selff/ forsømmelse tager icke mere end hun kand faa. Der faare er nu en dannequinde inden kirckegong/ at hun skal førme offuer sig selff/ paa saa long tid. Oc min kere quinde/ der som du est end saa sterck/ at du kant end gaa vd før end || din kirckegangs tid kommer/ da skulde din egen naturlige høffuiskhed holde dig inde saa lenge/ vden du haffde io diss større nød oc trang til at giffue dig vd/ paa det at en anden fattig skrøbelig dannequinde der haffuer en skalck inden dørre at drages met/ icke skal nyde dig ont at/ oc ride sin Hustru dig i næsen/ oc sige alt gick hun vd/ hui maat icke du gaa vd. Saa skal mangel fattig skrøbelig quinde nyde en hoffmodig stolt oc sterck stømper ont at/ der faare er det best/ at den ene bliffuer inde met den anden/ indtil deris kirckegangs tid kommer. Gud almectigste beuare dem alle sammen inden sin naade til det euige lifff Amen.

Pet: Pall:

Prentet i Københaffn 1556.

107

NOTER.

S. 87 L. 6. Det er ikke første Gang, Palladius indfører et Skrift af Gaspar Huberinus: 1543 havde han forsynet Peder Tidemands Oversættelse af Huberinus' "Vom Zorn und der Güte Gottes" med Forord, se foran Bind I, 297.

S. 87 L. 10. Hebr. 13.4.

S. 87 L. 12. Johs. 16.21.

S. 89 L. 1. *Hans Henricksen* (1562), Sekretær hos Biskop Ove Bille (1555) 1531-55. Ægtede 1556 *Boel Mathisdatter* fra Malmø. Biogr. Lex. VII, 365.

S. 89 L. 2. Om Palladius' Forhold til Hans Henricksen se H. F. Rørdams Historiske Kildeskrifter I, 391 ff.

S. 89 L. 5. I Cor. 7.21. Biblen 1550 har: *Est du kaldet en Tienere/ sørg icke/ Men kant du bliffue Fri/ da bruge det meget helder*, hvilket nøje stemmer med Texten i Luthers Bibeloversættelse, mens Meningen med Grundtexten sikkert er: "Hvis du kaldes en Træl, saa bryd dig ikke om det; *men selv om du ogsaa* kan blive fri, saa lad det heller fare." Palladius' Gengivelse bygger paa Luthers, men fører denne et Skridt videre, idet det tilraades Trællen at lægge Vind paa at blive fri, hvorved man er naaet til den stik modsatte Opfattelse af Grundtextens.

S. 89 L. 10. *at sticke eders fødder vnder eders eget bordende* i Betydning "stifte Bo" har jeg ikke truffet i

ældre Skrifter. I Claus Pors' Levnedskompass 1613 Fort. a 6 V findes i samme Betydning: *sticke deris Been vnder deris egit Bord.* - *Bordende* som Neutrumsord findes hos Hegelund, se Kalkar V, 124.

S. 89 L. 11. *Bold Mattisdaatter* , se ovf. Noten til S. 89 L. 1.

S. 89 L. 11. *Borrisker* , "Borgerske".

S. 89 L. 23. Overskriften og Prædikenens Begyndelse lyder i Orig.: *Vom Heyligen Ehestandt. Die weyl der Eheliche stand nicht allein ein heyliger Göttlicher vnd löblicher Stant ist/ sondern auch der aller erste/ vnd elteste stand von Gott dem Herrn selber gestiftet/ geordnet vnd bestetiget etc.*

S. 89 L. 24. Marginalnote: *Gen. 2* henviser til 1. Mos. 2.24. I den tyske Orig. findes ikke Marginalnoter.

S. 90 L. 1. Marginalnote: Tallet, der har staaet i højre Ydermargin, er bortfaldet i de eksisterende Exemplarer af Palladius' Skrift, i det disse ved Indbindingen er blevet stærkt beskaarne. At der har staaet 3, er der dog ingen Tvivl om.

108

S. 90 L. 2 . *hannem* . I Kalkars Ordb. findes "Ægteskab" kun opført som Fk. og Ik. Brugen som Masc., der maaske er overført fra den tyske Orig., kender jeg ikke Exempler paa andetsteds fra.

S. 90 L. 17f. *huorlunde - gudelighed* ; Orig, har: *wie auch wir/ so dises Stands vehig sein wöllen/ auch also heylig seyen/ wie dieser Standt ist/ den wir annemen/ vnd füren wöllen .*

S. 90 L. 20. *først* , Orig. *vor allen dingen* .

S. 90 L. 31 f. *recke oss haanden* , Orig. *handthaben* .

S. 90 L. 35 f. *effterdi at - rictesnor* , Orig. *Die weil wir dann all vnser sach/ nach Gottes wort sollen anrichten* . Luther-Oversættelsen har Jesus Syrach 9.22: *Vnd richte alle deine Sache nach Gottes wort = Biblen 1550: Oc rette alle dine Sager effter Gudz ord* .

S. 91 L. 5 ff. *vdi en sand ydmyghed - høyferdighed* , se Indledn. foran S. 82.

S. 91 L.7ff. 1. Pet. 5.5. Luther-Oversætt.: *Denn Gott widerstehet den Hoffertigen/ Aber den Demütigen gibt er gnade = 1550: Thi Gud staaer de Hofferdige imod/ Men de Ydmyge giffuer hand Naade* .

S. 91 L. 12. Marginalnote. Sigter vel særlig til Johs. 16.20 ff.; men i det hele er de i den danske Oversættelse tilføjede Marginalnoter meget omspændende; de hentyder ikke til et enkelt Sted, og det er for saa vidt af ringere Interesse at stedfæste dem.

S. 91 L. 18. *kødelig - frimodighed* , se Indl. foran S. 81.

S. 91 L. 21. Marginalnote. Jfr. Ps. 1.4-5.

S. 91 L. 22 f. *ingen lykkelig Stierne - velsignelse* , Orig. *keyn Stern/ kein Segen/ kein Glück/ vnnd kein fortgang* .

S. 91 L. 28 ff. *Fordi at - lyksalighed* . Orig. *dann wo diese einnisten/ da ist weder glück noch heyl* .

S. 91 L. 31 ff.-S. 92 L. 2. *Men it Menniske - til hannem* . Orig. *Aber ein Christ/ der berüfft sich/ zum eingang/ seiner hochzeyt/ diese zwo Junckfrawen/ die da heyssen/ Humilitas/ vnnd Oratio/ Demut/ vnnd Bet/ welche vns recht zu Got weysen/ vnd anmutig machen* .

S. 92 L. 13. *til mod*, "imod". Kalkar III, 115.

S. 92 L. 17 f. *disse tho gamle herlige Matroner* , Orig, *dise zwo alte frawen* .

S. 92 L. 19-24. *der som - murren* . Orig.s Text er anført foran i Indledn. S. 82 f.

S. 92 L. 22 f. *Beginer* . Et fra Frankrig stammende religiøst Samfund af ugifte Kvinder. Ligesom de egentlige Nonner kom de 109 fra Slutningen af Middelalderen i Vanry, og i Reformationstiden bruges Ordet som Skældsord, *Begut* er et Øgenavn til *Begin* . Forbindelsen *Beginer* og *Begutter* er almindelig baade i Tysk og Svensk. I dansk Litteratur forekommer Ordet meget sjældent.

S. 92 L. 23. *trafaler* , se foran Bind III, 121 (Note til S. 65 L. 3).

S. 92 L. 25-35. Orig.s Text er anført foran i Indl. S. 83.

S. 92 L. 25. *Frimodighed* = "Ubekymrighed", "Letsindighed"; Orig. har her og de øvrige Steder, hvor

Palladius bruger Ordet i samme Betydning (S. 92 L. 23 f. og S. 93 L. 1 f.), *securitas* og *sicherheit*. Brugen af Ordet "Frimodighed" (og *frimodig* S. 92 L. 28) er altsaa ikke fremkaldt af den tyske Text og er højest paafaldende, da Ordet ellers dengang som nu brugtes rosende = "med frit Mod" ell. lign.

S. 92 L. 26 f. *sider bag Kackeloffnen*, jf. S. 93 L. 3 *kaster sig bag offnen*; Udtrykket, der er overført fra den tyske Text (*hinder dem ofen sitzen*), findes vistnok første Gang i Dansk her, men bevares jo ned i Tiden som Betegnelse for "ledig, magelig" olgn., jf. Kalkar III, 439.

S. 92 L. 30 f. *der skal komme nogle stegte Kyllinge selffminte flygendis i munden paa hende*. Denne Talemaade er ikke hjemlet andetstedsfra, men kan jo delvis forklares ved Originalens: *bratene hūner*. Den nu brugelige Form af Talemaaden (*stegte Duer*) findes allerede i 16. Aarh. (hos Vedel), se Kalkar V, 192, men var formodenlig ikke almindelig paa Palladius' Tid. - *selffminte*, "selvmindt", "af sig selv", se Kalkar III, 733. Endnu brugeligt i Jydsk (Feilberg III, 182).

S. 92 L. 31-33. *som det pleier at ske de borger/ som boe i det Rige der kaldis Vtopeia*. Denne Sætning staar ikke i den ty. Orig. Formen *Vtopeia* er paafaldende. I Titlen paa Thomas More's Skrift, hvorfra Ordet stammer, kaldes det *Utopia*.

S. 92 L. 34 f. *den aller skadeligste Gest*, Orig. *o, das ist ein böse Bestia*. Muligvis er *Gest* Trykfejl for *Best*, jf. *den slemme best*, Kalkar I, 324.

S. 93 L. 3f. *da kaster - gør*; Orig. anført foran S. 83, *vind oben*, "liggende paa Ryggen", se Kalkar IV, 832.

S. 93 L. 4. *suuer sine negle som Bjørnnen gør* = Orig, *saugt die klawen wie ein Bier*. Jf. nuv. Dansk: "suge paa Labben", om Bjørnen, der i sit Vinterhi suger sine Poter.

S. 93 L. 6, *skiuder onde guffer vd* (Orig. *greynen*), "giver Stikpiller", Kalkar II, 95 og V, 387.
110

S. 93 L. 9. *Huspuger eller Husdieffle*, Orig. *hauszteuffel*. Om *puge* = "ond Aand", se Kalkar II, 304 og III, 525.

S. 93 L. 16 f. *frøct huor mef du kant frøcte Gud*, Orig. *die forcht Gottes*.

S. 93 L. 22, *trætactige*, Orig. *kriegerische*; Udg. 1566 (paa d. kgl. Bibl. i Kbh.) har (ved Trykfejl?) *triegerische*.

S. 93 L. 27 f, *Thi Gud* etc. Ps. 33.18.

S. 93 L. 321 *da skrider . . solen ned*, Orig. *So neigt sich . . die sonne*; jf. "nu skrider Dagen under", Vægtters, Kalkar III, 814 L. 9 ff.

S. 93 L. 35 f. *effterdi wi ere icke lenger vnge oc veldige/ eller aar gammele*, Orig. *wann wir nun nicht mehr ein hewrigs häszlin seind*.

S. 94 L. 1 f. *Vore aar flyde bort som bølier i Haffuit*; denne Sætning fortsætter umiddelbart den foregaaende i Orig., hvorefter et nyt Afsnit begynder. Sætningen lyder: *Sondern vnsere Jar sind dahin/ wie ein strom wasser*. Billedet er taget fra Luthers Bibeloversætt. Ps. 90.5: *Du lessest sie* (dvs. Aarene) *da hin faren wie einen Strom* = Biblen 1550: *Du lader dem hen fare som en Strøm*. I Grundtexten findes denne Lignelse ikke.

S. 94 L. 2-4. *naar - 60 vdi*, Orig.: *So erfordert nun die notturfft/ das wir/ als Christen/ bedencken/ wie wir hie kein bleibende stat haben*.

S. 94 L. 6 Marginalnote. *Ebre. 13*, vel Fejl for *Ebre. 10* (V. 36).

S. 94 L.11. *Tacknemmenlighed*, vel Trykfejl for *Tacknemmelighed*; jf. S. 94 L. 25 f. og L. 32.

S.94 L. 13 f. *oc naar det vil være met oss, dvs. "og naar det er forbi med os"*, jf. Kalkar IV, 910 b L.48f. Orig. har: *vnnd vornen her*.

S. 94 L. 17. *styckuerck oc wfuldkommeligt*, Orig. *stückwerck*. Ordet er sjældent i 16. Aarh. (se Kalkar IV, 186 og V, 1013), og Valget af det her er sikkert paavirket af den tyske Orig.

S. 94 L. 19 Marginalnote. Jf. Slutn. af Rom. 3.

S. 94 L. 26 Marginalnote. Jf. Ps. 4 Slutn.

S. 94 L. 29. *liffsens Fader*. Orig. *Vater des liechtes* = Lutherovers. Jak. 1.17: *Vater des liechts*; Biblen

1550: *Liusers Fader* . Formodentlig er *liffsens* Trykfejl for *liusers* .

S. 94 L. 32 f. *da er det - gjort met oss* , Orig. *da ists warlich ganz vnd gar/ mit vns verlorn* . Jf. Kalkar II, 124 a L. 11 f. og "være med" ovf. Noten til S. 94 L. 13 f.
111

S. 95 L. 3 f. *der som wi her haffue icke dragit vden en slæde - it helt læss* , Orig. *da wir hie im karren gezogen haben/ müssen wir dort/ im wagen ziehen* .

S. 95 L. 9. For *det fierte* , Orig. *Zum dritten* . I Orig. findes to Gange "Zum dritten", første Gang svarende til Stedet ovf. S. 93 L. 30.

S. 95 L. 12 f. *oc den .. fuldende, dvs. "og fuldende det"*, nemlig: Ægteskabet; at her er brugt Fk. skyldes, at Palladius har haft "Ægteskabs Stat" i Tankerne, jf. *denne Stat* L. 14.

S. 95 L. 21. Marginalnote. Matth. 18.10.

S. 95 L. 22. *Himmerigs rige* etc. Marc. 10.14.

S. 95 L. 23. Marginalnote. Matth. 21.16.

S. 95 L. 29 ff. *vdi huilcken - bygge oc bo i hende* , Orig. *darinnen Gott selber wonen wil* . Ordet *bodpel* "Bopæl" forekommer nok første Gang i Dansk her. Kalkar har ikke Ordet, men det findes hos Kingo i Anhang til Chr.V.s Ledingsbog (1676) a 4 v, skrevet *Boo-pæl* , og i Gl. danske Love IV, 332 (1622), skrevet *boepel* Stavemaaden *bodpel* hos Palladius kan skyldes en Trykfejl: d for o, men kan ogsaa skyldes, at Ordet fejlagtigt er henført til "Bod", der i mange S sammensætninger udtaltes uden *d* .

S. 95 L. 30-34. *Denne er den løffuende skrin - hvile sig* ; en stærkt parafrastisk Oversættelse af Originalens Text: *Diese seind auch die lebendige monstrants vnd Tempel/ darinnen Gott selber ruhen wil* .

S. 96 L. 5 f. *en kelde - ordinerig* , Orig. *der brunn/ vnd die rechte quell ist der andern Stende atter mit einander* .

S. 96 L. 23-27. *Der faar bør vnge mennsker - opbyggelse* , Orig. *So sollen sich junge leut billich bewegen lossen/ sich gern in disen Standt zu begeben/ auff das sie durch jres leibs frucht/ auch jre kinder auffziehen* . Jf. Indl. foran S. 82.

S. 97 L. 3 f. *en enfoldige Bondis oc fattige Borgers søn* , Orig. *eines schlechten/ geringen/ armen Bawers mans/ oder handtwercks mans son* .

S. 97 L. 10-13. *Oc i denne maade - bag Dørren* , Orig. *Also kompt auch offtmals/ ein armes töchterlin hin für/ durch einen guten heyrat/ da etwa ein reiche/ stoltze metz verligt/ vnd hinder der thür bleibt stehen* .

S. 97 L. 13. *staa bag Dørren* , "tilsidesættes, ringeagtes", jf. Kalkar I, 422 b og V, 200 b .

S. 97 L. 14, *Jomfru Hester* ; Biblen 1550 har *Esther* .

112

S. 97 L. 19 f. *Thi en god lycke - som den anden* , Orig. anført i Indledningen foran S. 82.

S. 97 L. 27 f. *naar hand nogen tid - til oss* , Orig. anført i Indledningen foran S. 82.

S. 97 L. 32. *For det femte* , Orig. *Zum vierdten* . Se Noten til S. 95 L. 9.

S. 97 L. 32 f. *en eniste husualer* , Orig. *einen trost* .

S. 98 L. 17. *Skaberman* , Orig. *schöpffer* .

S. 98 L. 28 f. *Fordi at wi haffue - aag*, Orig. *das wir vns auff sein geheifz vnnd vertragen/ in solch joch vnnd last/ vns gesteckt haben* .

S. 99 L. 13. *paa den hellig Aands vercksted och schole* , Orig. *in der Schul des heiligen Geistes* .

S. 99 L. 21 f. Overskriften lyder i Orig.: *Tröstung für die schwangern vnd geberenden Frawen* .

S. 99 L. 23. *Paa det allersiste* , Orig. *Zum fünfften/ vnd zum letzten* ; jf. Noten ovf. til S. 95 L. 9 og S. 97 L. 32.

S. 99 L. 23 f. *Quinden* etc. 1. Pet. 3.7; *it skrøbeligt kar* gengiver Orig. *der schwachste werckzeug* ; dette svarer til LutherBiblens: *dem schwachsten Werckzeuge* , som Biblen 1550 gengiver: *det skrøbeligste*

Redskaff, og denne Oversættelse holder sig ned til 19. Aarh. Oversættelsen af det ny Test. 1819 har *den svagere Deel*; først med den reviderede Oversættelse 1907 indføres Ordet *Kar* i dette Bibelsted.

S. 100 L. 1 f. *redswselhed*, Kontamination af *redw(g)hed* og *redsel*; jf. Kalkar III, 647 a; *rædug* og V, 869 a: *redselhed*.

S. 100 L. 2. *Fordisaa* (Orig. *sintemal*), "derfor", alm. Konjunktion i Reformationstiden, se Kalkar I, 607.

S. 100. L. 14. *faarelderne er*; at Verbet staar i Sg., naar Subj. er Pl., er sjældent hos Palladius.

S. 100. L. 29. *Act. 3*; jf. Ap. G. 3 Slutn.

S. 100 L. 30 f. *det er eder oc eders børn* etc. Ap. G. 2.39.

S. 100 L. 36 f. *det søde Eblis bieske oess vrider oc rumler i Bugen*, Orig. *der bitter safft/ des süssen Apffels/ . . im bauch vmbrumplet*.

S. 101 L. 3 f. *at hun skal pinis - føde*, Orig. *das sie jhre kinder/ inn kummer vnnd schmerzen empfangen/ tragen vnd geberen müssen*.

S. 101 L. 4. *væ oc spræcke*, en meget yndet Tautologi i Reformationstiden, se Kalkar IV, 80; Pall. bruger den da ogsaa 113 mange Gange, skønt Orig.texten ingen Anledning giver dertil, se S. 101 L. 12 f., L. 25 f., L. 29, S. 102 L. 16 ofl.

S. 101 L. 6ff. 1. Tim. 2,15.

S. 101 L. 8. *da bliffue de beuaret ved deris Børne fødsel*, Orig. *das sie durch kinder zeugen/ selig sein werden*; jf. Luther-Overs.: *Sie wird aber selig werden durch Kinder Zeugen*, hvilket Biblen 1550 gengiver: *Men hun skal bliffue salig formedelst Børne fødzal*; jf. Noten til S. 104 L. 14 f.

S. 101 L. 11 f. *fructsommelige Quinder oc Barsel Quinder*, Orig. *die schwangern weiber*.

S. 101 L. 16. *Fordisaa*, Orig. *darumb*; jf. Noten til S. 100 L. 2.

S. 101 L. 20. *da slar Satan til Larum*, Orig. *So richtet der Sathan . . einen lermen an*.

S. 101 L. 23 f. *it wtideligt foster oc dødt Barn som mand siger*, Orig. *eine vnzeitige geburt/ vnd Abort*.

S. 101 L. 31 f. *oc strax effter - igen*, en meget ordrig Gengivelse af Orig.: *vnnd so bald auff jhre schmerzen/ solche freud folgen lassen*.

S. 101 L. 31. *suee*, "Svie, Smerte".

S. 101 L. 33 f. *den siste oc største trøst oc husualelse*, Orig. *der entliche trost*.

S. 102 L. 6. *stille hannem sagen hiem*, Orig. *Gott die sach heimstellen*.

S. 102 L. 11. Marginalnote: Johs. 16.21.

S. 102 L. 12-14. *at Guds søn - affect oc kerlighed til dem*, Orig. *das auch Gottes Son/ ein sonder aug auff sie hat/ vnd sie mit allen trewen meinet*.

S. 102 L. 22 f. *der som en bode moderen - huer i seer*, Orig. *wann schon schipff vnnd geschier/ jung vnnd alt/ bey einander etwa bleiben müssen/ vnd das eine/ oder wol auch etwa beyde/ zu grundt gehen müssen/ vnd sterben*.

S. 102 L. 30. *rolighed*, Orig. *ruhe*.

S. 103 L. 1ff. Se Indl. foran S. 84 f. Kapitlet om Kvindeoffer i Visitatsbogen begynder: "*Naar en dannequinde gaar i kirche effter sit barn, det haffuer ocsaa veret i en stor vanbrug her til dags ud aff det ugudeligt paffuens folch, som iche motte lide æcteskab*" etc. svarende til Texten foran S. 103 L. 8 ff. Afvigelserne fra Visitatsbogen har, paa en enkelt nær, kun Interesse for Fastsættelsen af Visitatsbogens sent overleverede Text og vil derfor først blive nævnt ved Udgivelsen af denne. Iøvrigt findes en Jævnstilling af Texterne i Grundtvigs Udg. af Visitatsbogen 114 S. 153-158. Stykkerne svarer til hinanden, som følger: S. 103 L. 7- S. 104 L. 4 = Kapitlet om Kvindeoffer, Grundtvigs Udg. S. 89 L. 33-S. 92 L. 35; S. 104 L. 5-30 = Kapitlet om Barselkvinder, G.s Udg. S. 91 L. 2-30; S. 104 L. 31-S. 105 L. 24 = Kapitlet om navnløse Børn, G.s Udg. S. 91 L. 32-S. 92 L. 33; S. 105 L. 25-27 (Huor faare - barselseng) - Kapitlet om Kirkegang, G.s Udg. S. 96 L. 25-28; S. 105 L. 27-S. 106 L. 18 (At en dannemand - tid kommer) = samme Kapitel, G.s Udg. S. 97 L. 3-34.

S. 103 L. 14 f. Se Joh. 18.28.

S. 103 L. 23. *hiene* , hedensk. Efter katolsk Opfattelse var Kvinden uren 40 Dage efter Fødslen; ligesom det udøbte Barn var Moderen derfor "en Hedning", indtil hun sex Uger efter Fødslen rensedes og genoptages i Menigheden ved Kirkegangen. Se Troeis-Lund, Dagligt Liv, Illustr. Udg. VIII, 133 ff.

S. 103, L. 27 ff. *liuss oc vand* . I katolsk Tid blev Moderen, naar hun holdt sin Kirkegang, modtaget af Præsten ved Kirkedøren. Her bestænkede han hende med Vievand og rakte hende et Lys, tændt, hvis Barnet levede, slukket, hvis det var dødt. Troeis-Lund, anf. Skr. VIII, 143f. Døde Kvinden i Barselseng, kunde hun ogsaa indføres i Kirken, men da med slukt Lys ligesom naar Barnet var dødt; se Thorkelin, Danske Kirkelove, S. 76. Den *graa kappe* , som Palladius omtaler (L. 29), hentyder til "Kirkegangskaaben", en graa eller sort (ogsaa grønlig) Kaabe, som Barselkvinden iførtes ved sin Kirkegang som Bodsdragt, se Troeis-Lund, anf. Skr. 147.

S. 103 L. 33. *treffue* , "føle paa", Kalkar IV, 442.

S. 104 L. 14. *En quinde* etc. 1.Tim. 2.is; jf. Noten til S. 101 L. 6-8.

S. 104 L. 36. *i høye eller hiene lord* , alm. Udtryk for uindviet Jord, se Kalkar II, 181 og V, 502.

S. 105. L. 11. *førm* , "Skaansel", L. 13: *førme* , "skaane".

S. 105 L. 16 f. Se Udgaven af Kirkeordinansen, foran I, 200 f.

S. 106 L. 3, *it skrøbeligt kar* , jf. Noten til S. 99 L. 23f.

S. 106 L. 6. *forsømmelse* etc., jf. P. Syv I, 124: *forsømmelse tager, hvad hende bydes* .

S. 106 L. 14 f. *oc ride sin Hustru - oc sige* ; ved skødesløs Sætningskonstruktion fattes Subj. (*hand* ell. lign.). Visitatsbogen har: *och hand skal iche ride dig hende i næsen oc sige* .

S. 106 L. 17. *stømper* , d. e. "Usling", jf. Kalkar IV, 181.

115

TEXTRETTELSER.

S. 95 ^{L.}_{20.} Marginalnote. *Matth. 18* . Orig. *Matth. 11* .

- 96 - 24.	<i>lade sig</i>	Orig. <i>lade lig</i>
- 96 - 25.	<i>tuongne</i>	- <i>tuogne</i>
- 99 - 4.	<i>Som</i>	- <i>Sin</i>
- 100 - 5.	<i>annammede</i>	- <i>annamme de</i>
- 100 - 19.	<i>helder er</i>	- <i>helder</i>
- 103 - 29.	<i>kappe/</i>	- <i>kappe</i>
- 104 - 8.	<i>Søns oc</i>	- <i>Søns</i>

116